

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 3

2026

TA'LIM RUS TILIDA OLIB BORILADIGAN SINFLARDA O'ZBEK TILIDA GAPIRISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI

Tangatarova Sohibjamol Abdullayevna
Qo'qon universiteti, tadqiqotchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ta'lim rus tilida olib boriladigan sinflarda o'quvchilarning o'zbek tilida gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. O'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishda kommunikativ yondashuvning ahamiyati, nutqiy faoliyat turlari hamda gapirish ko'nikmasini bosqichma-bosqich shakllantirish metodikasi yoritilgan. Tadqiqotda o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik model taklif etilib, unda motivatsion, kognitiv, amaliy va refleksiv bosqichlar asosida o'qitish jarayonini tashkil etish mexanizmlari ko'rsatib berilgan. Shuningdek, o'quv topshiriqlari, interaktiv metodlar va kommunikativ mashqlar yordamida o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish yo'llari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili ta'limi, rus tilida ta'lim, gapirish ko'nikmasi, kommunikativ kompetensiya, nutqiy faoliyat, o'quv topshiriqlari, pedagogik model, interaktiv metodlar.

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ГОВОРЕНИЯ НА УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ В КЛАССАХ С РУССКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

Тангатарова Сохибжамол Абдуллаевна
Кокандский университет, исследователь

Аннотация

В данной статье анализируются вопросы развития навыков говорения на узбекском языке у учащихся классов с русским языком обучения. Освещается значение коммуникативного подхода при обучении узбекскому языку как второму языку, рассматриваются виды речевой деятельности и методика поэтапного формирования навыков говорения. В исследовании предложена педагогическая модель развития устной речи учащихся, в которой процесс обучения организуется на основе мотивационного, когнитивного, практического и рефлексивного этапов. Также обоснованы пути повышения речевой активности учащихся с использованием учебных заданий, интерактивных методов и коммуникативных упражнений.

Ключевые слова: обучение узбекскому языку, обучение на русском языке, навык говорения, коммуникативная компетенция, речевая деятельность, учебные задания, педагогическая модель, интерактивные методы.

STAGES OF DEVELOPING SPEAKING SKILLS IN THE UZBEK LANGUAGE IN RUSSIAN-MEDIUM CLASSES

Tangatarova Sohibjamol Abdullayevna
Kokand University, Researcher

Abstract

This article analyzes the issues of developing students' speaking skills in the Uzbek

language in Russian-medium classes. It highlights the importance of the communicative approach in teaching Uzbek as a second language, discusses types of language skills, and describes the methodology of step-by-step development of speaking competence. The study proposes a pedagogical model aimed at improving students' oral speech, organizing the learning process based on motivational, cognitive, practical, and reflective stages. It also substantiates methods for enhancing students' speech activity through learning tasks, interactive techniques, and communicative exercises.

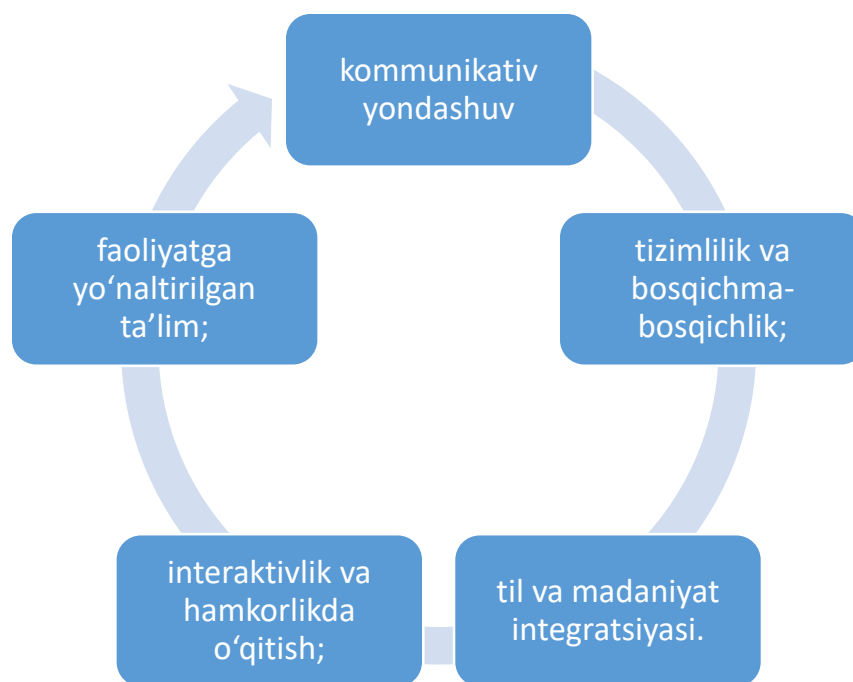
Keywords: Uzbek language teaching, Russian-medium education, speaking skills, communicative competence, speech activity, learning tasks, pedagogical model, interactive methods.

Bugungi globallashuv sharoitida ko'p tillilik ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida rus tilida ta'lim beriladigan maktablar faoliyati keng rivojlangan bo'lib, bunday sinflarda o'quvchilarning davlat tili – o'zbek tilida erkin muloqot qila olish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri sanaladi. O'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishda o'quvchilarning ayniqsa gapirish (og'zaki nutq) ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki til o'rganish jarayonining asosiy maqsadi – muloqot qilish, fikr almashish va ijtimoiy kommunikatsiyada faol ishtirok etishdir. Shu sababli ta'lim rus tilida olib boriladigan sinflarda o'zbek tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish, gapirish ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantirish modelini ishlab chiqish zarur.

N.Dadajonova, G.Qurbonova, L.Y.Akramova, M.Qoraxo'jayeva, S.Adilova, M.Jo'rayev, N.Umarovalarning oliy o'quv yurtlari rus sinflarida o'quvchilar nutqini ixtisosiy-sohaviy atamalar bilan boyitish, o'zbek tilida mutaxassislikka oid birikmalarni qo'llashga o'rgatish, o'zbek tili mashg'ulotlarida zamaviy pedagogik va kompyuter texnologiyalaridan foydalanish masalalarini yoritishga bag'ishlangan nomzodlik dissertatsiyalari himoya qilingan. Jumladan, o'zbek tilining ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan sinflarda o'qitilishiga doir X.Muhitdinova, A.Rafiyev, I.Mirzayev, M.Boltayev kabilar rus sinflari uchun; M.Bo'ronov, Sh.Yuldasheva va D.Kabulovalar esa qoraqalpoq tilli sinflar uchun bir qator ilmiy-metodik tadqiqotlar olib borgan. Biroq zamon shiddat bilan rivojlanayotgan ayni paytda yaratilgan darslik, metodik qo'llanma va metodik tavsiyalarda o'quv topshiriqlari mazmunini takomillashtirishni taqozo qilmoqda.

O'quv topshiriqlari o'quvchi va o'quvchilarda nutqiy kompetensiyani to'la shakllantira olmayapti. Uzlüksiz ta'lim tizimida o'zbek tilini ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan sinflarda o'qitilishi bilan bog'liq monografik tadqiqotlar pedagogika fanlari doktori, professor X.Muhitdinova tomonidan tizimli ravishda olib borilmoqda. Ta'kidlash lozimki, mazkur tadqiqotda o'zbek tilini, asosan, rus sinflarida o'qitishda dastur va darsliklar mazmunidagi uzluksizlik masalasiga asosiy e'tibor qaratilgan[1. – 270-b.]. H.Mirzohidova[2. – 143-b.] o'zbek maktablarida fonetika o'qitishni qirg'iz tiliga qiyoslab, qardosh tillarga taqqoslab tushuntirishning qulayliklari haqida fikr yuritadi. Mazkur tadqiqotda esa o'zbek tili mashg'ulotlari orqali ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan sinf o'quvchilarining nutqiy ko'nikmalarini, xususan, gapirish konikmasini mashqlar orqali rivojlantirish imkonini beruvchi o'quv topshiriqlar tizimi – yangi metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Til o'qitish metodikasida nutq faoliyatining to'rtta asosiy turi ajratiladi: tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish. Ushbu faoliyat turlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ayniqsa gapirish ko'nikmasi kommunikativ kompetensiyaning markaziy komponenti hisoblanadi. Ta'lim rus tilida olib boriladigan sinflarda o'zbek tilida gapirish ko'nikmasini shakllantirish quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Mazkur tamoyillar o'quvchilarning tilni faqat grammatik qoidalar asosida emas, balki real muloqot jarayonida o'zlashtirishini ta'minlaydi.

Respublikamizda o'zbek tilini ikkinchi yoki xorijiy til sifatida o'qitish hamda bilim va malakalarni baholashga doir bir qator ilmiy-metodik tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, o'z tadqiqotlarida rus guruhlarida o'zbek tili ta'limi, dastur va darsliklar mazmunidagi uzluksizlik masalasiga asosiy e'tiborini qaratadi. G.Asilova[3. – 156-b.] ham davlat tili o'qitishda nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga alohida e'tibor beradi.

Og'zaki nutqni o'stirishda juda ko'p usul va uslublardan foydalanish mumkin. Har bir uslubning o'ziga yarasha afzallik va noafzallik tomonlari bor. Bu, albatta, o'qituvchining mahoratiga bog'liq, u usullarni mavzuga, o'quvchilarning yoshiga, qobiliyatiga, xususiyatlariga qarab moslashtirishi va to'g'ri tanlashi kerak. So'nggi tendensiyalarga muvofiq, til ko'proq muloqot sifatida o'qitilishi ko'zlangan. Shu sababli og'zaki nutq, ya'ni gapirish ko'nikmalarning nafaqat sifati va xususiyatlariga qarab, balki mavjud ta'lim amaliyotida ularni rivojlantirishga qaratilgan uslub va usullarda ham aks ettirish maqsadga muvofiqdir[4. – 308-310-b.].

O'zbek tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirish bosqichlari

Rus tilida ta'lim beriladigan sinflarda o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish jarayoni bir necha metodik bosqichlarda amalga oshiriladi.

1-bosqich. Motivatsion bosqich

Bu bosqichda o'quvchilarda o'zbek tilida gapirishga qiziqish va ehtiyoj shakllantiriladi. O'qituvchi turli motivatsion usullar – suhbat, videomateriallar, o'yinlar, savol-javoblar orqali o'quvchilarni faol muloqotga jalb etadi.

2-bosqich. Leksik-grammatik tayyorgarlik bosqichi

Ushbu bosqichda o'quvchilar gapirish uchun zarur bo'lgan asosiy so'z boyligi va grammatik tuzilmalarni o'zlashtiradilar. Dialogik mashqlar, so'z birikmalari bilan ishlash, model gaplarni takrorlash kabi usullar qo'llaniladi.

3-bosqich. Kommunikativ-amaliy bosqich

Bu bosqich gapirish ko'nikmasini faol shakllantirishga qaratilgan. O'quvchilar rolli o'yinlar, dialoglar, munozaralar, vaziyatli topshiriqlar orqali o'zbek tilida mustaqil fikr bildirishga o'rganadilar.

4-bosqich. Refleksiv-tahliliy bosqich

Mazkur bosqichda o'quvchilar o'z nutq faoliyatini tahlil qiladi, xatolar ustida ishlaydi va nutqni takomillashtiradi. O'qituvchi esa baholash, o'zaro baholash va tahlil usullaridan foydalanadi.

Gapirish ko'nikmasini rivojlantirish modeli

Rus tilida ta'lim beriladigan sinflarda o'zbek tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirish modeli quyidagi komponentlardan iborat:

Model komponentlari	Mazmuni
Maqsadli komponent	O'quvchilarda o'zbek tilida erkin og'zaki muloqot ko'nikmalarini shakllantirish
Mazmuniy komponent	Leksik, grammatik va kommunikativ materiallar majmuasi
Metodik komponent	Interaktiv metodlar, dialogik va monologik mashqlar, rolli o'yinlar
Faoliyat komponenti	Juftlik va guruhli ishlash, muammoli vaziyatlar
Natija komponenti	O'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi va nutqiy faolligi

Mazkur model o'quv jarayonini tizimli tashkil etish hamda o'quvchilarning og'zaki nutqini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Mazkur model ta'lim rus tilida olib boriladigan sinflarda o'quvchilarning o'zbek tilida gapirish ko'nikmasini tizimli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi. Modelning asosiy maqsadi o'quvchilarda o'zbek tilida erkin muloqot qilish, fikrini aniq va ravon ifodalash hamda turli kommunikativ vaziyatlarda til birliklaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Model bir necha o'zaro bog'liq komponentlardan tashkil topgan. Avvalo, maqsadli komponent o'quvchilarning og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan. Bu bosqichda o'quvchilarning tilga qiziqishini oshirish, ularni o'zbek tilida muloqot qilishga undash muhim hisoblanadi.

Mazmuniy komponent esa o'quvchilarga beriladigan til materiallari – so'z boyligi, grammatik tuzilmalar va kommunikativ birliklarni o'z ichiga oladi. Ushbu komponent orqali o'quvchilar kundalik hayotda qo'llaniladigan leksik birliklar va gap tuzilmalarini o'rganadilar hamda ularni nutq jarayonida qo'llashni mashq qiladilar. Metodik komponent o'qitish jarayonida qo'llaniladigan usul va metodlarni qamrab oladi. Bunda interaktiv metodlar, dialog va monolog asosidagi mashqlar, rolli o'yinlar, suhbatlar, muammoli vaziyatlar hamda kommunikativ topshiriqlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu metodlar o'quvchilarning faolligini oshiradi va ularni o'z fikrini mustaqil bayon qilishga o'rgatadi.

Faoliyat komponenti o'quvchilarning amaliy nutq faoliyatini tashkil etishga qaratilgan. Bu jarayonda o'quvchilar juftlik va guruhlarda ishlash, savol-javoblar o'tkazish, dialoglar tuzish, muayyan vaziyatlarni tasvirlash orqali o'zbek tilida muloqot qilish tajribasini orttiradilar.

Natija komponenti esa o'quvchilarda shakllangan nutqiy ko'nikmalarni namoyon etadi. Modelni samarali qo'llash natijasida o'quvchilar o'zbek tilida erkinroq gapira boshlaydi, fikrini izchil ifodalay oladi va turli kommunikativ vaziyatlarda o'zbek tilidan faol foydalanish ko'nikmalariga ega bo'ladi.

Shu tariqa, mazkur model o'quv jarayonini maqsadga yo'naltirilgan, tizimli va samarali tashkil etish imkonini beradi hamda o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. Ta'lim rus tilida olib boriladigan sinflarda o'zbek tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirish murakkab, ammo muhim pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun kommunikativ yondashuvga asoslangan metodlardan foydalanish, o'quv topshiriqlarini bosqichma-bosqich tashkil etish hamda o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish zarur. Taklif etilgan metodik bosqichlar va pedagogik model o'quvchilarning o'zbek tilida erkin muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi va til o'qitish samaradorligini

oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Муҳиддинова Х. Таълим босқичларида ўзбек тили ўқитилиши узлуксизлигини таъминлашнинг илмий-методик асосларини такомиллаштириш пед. фан. ном-ди дисс. ТДПИ –Тошкент, 2011. -270 б
2. Мирзоҳидова Ҳ. Ўзбек мактабларида фонетикани қирғиз тилига қиёслаб ўрганиш: пед. фан. ном-ди дисс. ТДПИ –Тошкент, 1998. -143 б.
3. Асилова Г.А. Умумий ўрта таълимда танлаш усулидаги тестлардан фойдаланишнинг педагогик шарт–шароитлари: пед.фан. номз. ... дис. – Т.: 1998. 156 б.
4. Отамуродова, Д.Р. Француз тили дарсларида талабларнинг гапириш кўникмасини ривожлантиришда мулоқотнинг роли // Молодой учённый. — 2022. — № 1 (396). - 308-310 бетлар.